Відокремлений структурний підрозділ «Морський фаховий коледж
Херсонської державної морської академії»
Бібліотека

<u>Бібліотечний словничок</u>

Слово з минулого = слово сьогодні

(До Дня української писемності та мови)

Щороку 27 жовтня в Україні відзначають День української писемності та мови – у пам'ять про святого Нестора Літописця.

Свято нагадує про давність української мови, яка є єдиною державною, про історію її абетки, розповідає про розвиток української писемності, та й загалом популяризує українську мову в Україні та за кордоном.

Мова постійно змінюється, і багато слів, які ми використовуємо сьогодні, колись мали зовсім інший вигляд або значення. Слова, які колись активно використовувалися, архаїзми, були витіснені іншими словами – більш зрозумілими, зручними та сучасними.

<u>Ось кілька прикладів того, як слова з минулого перетворилися на сучасні відповідники:</u>

град –	місто	*чадо* –	дитина
брань —	битва, війна	*дщерь* —	дочка
рать –	військо	*отрок* –	хлопець, юнак
		перст –	палець

уста –	губи або рот	*вертоград* –	сад
длань —	долоня.	*бортник* –	бджоляр, пасічник
чоло —	лоб	*витребеньки* –	примхи, забаганки
гожий –	гарний, привабливий	*баляндраси* –	пусті та веселі розмови про щось незначне
виднокрай –	горизонт	*суціга* –	хитра людина
бережина –	узбережжя	*вар'ят* –	божевільний
присмерк –	сутінки	*одоробло* –	незграбна людина
манівці –	обхідний шлях, говорити натяками	*кремзлики* –	деруни
далебі –	справді, правду кажучі	*сирівець* –	хлібний квас
		студенець –	холодець
допіру –	щойно	*руханка* –	гімнастика
		копанка –	футбол

Деякі слова минулого звучать так само, як і сьогодні, але змінили значення:

Правда (давнє значення: *закон, звід правил*) – сучасне значення – правда (істина). (наприклад, «Руська Правда» Ярослава Мудрого була збіркою законів, а не збіркою істин.

Живот (давнє значення: *життя*) – живіт (частина тіла). Вираз «не жаліючи живота свого» колись означав «не жаліючи свого життя».

Пильний – раніше означало притиснений нуждою або терміновий. Сьогодні це уважний

Ганьба – зараз це сором і безчестя. Але кілька століть тому це слово означало просто «видовище» або «те, на що дивляться» (від дієслова *ганити* — дивитися). Коли засуджених виставляли на загальний огляд, це «видовище» поступово набуло негативного значення.

Вродливий — сьогодні це синонім красивої людини. Раніше ж воно означало просто *«той, хто вдався в когось»*, мав міцну статуру чи певні природні риси («вдалий»). З часом позитивна оцінка зовнішності витіснила первинне нейтральне значення.

Негідник – зараз це підла, погана людина. Історично це був *«непридатний до військової служби»* чоловік (той, хто не годився для армії через здоров'я чи вік). Пізніше слово набуло образливого відтінку.

Українська мова стала трендом: її вивчають і діти, і дорослі, відомі діячі й телеведучі беруть участь у мовних марафонах, а щороку вся країна разом пише Радіодиктант національної єдності.

Найскладнішими та найобговорюванішими словами радіодиктанту 2025 року (текст «Треба жити!» авторки Євгенії Кузнєцової) стали діалектизми та слова з особливим написанням:

Допіру – щойно, тільки-но.
Пітятко – курча, маленьке пташеня.
Кияхи – качани кукурудзи.
Лелітки – блискітки (в тексті – *«сукні з лелітками»*).
Скніли – чахли, нудилися, жили в злиднях чи тузі.
Гризота – тривога, муки, журба.
Між'яр'я – простір між ярами

Вивчення та вдосконалення української мови стане значно легшим із словниками та довідниками.

У 2023 році у видавництві «Апріорі».вийшов **словник «Слова, що нас збагачують»,** молодого сучасного автора Тараса Берези. Це – словник вишуканої української мови, покликаний відновити призабуті, а почасти несправедливо «викоренені» з народної свідомості, слова у нашій мові.

Автор звертається до творчості майстрів художнього пера та літературного перекладу, щоб читач наснажився різнобарв'ям словотвору рідної мови, її синонімічною розлогістю та величчю.

Подані словникові одиниці, безумовно, збагатять словниковий запас кожного користувача та заохотять говорити рідною мовою якнайвишуканіше.

Мова ніколи не була сталим явищем: вона має властивість змінюватися під впливом часу, тенденцій, інших культур та історії. Якісь слова втрачають свою актуальність та зникають, залишаючись у минулому. Інші ж – оновлюються або витісняються більш уживаними синонімами. А паралельно з цим у мові з'являються нові слова відповідно до потреб сучасності. Але сьогодні вони звучать рідко, хоча легко можуть стати частиною живої сучасної мови.

Головне – вони не старомодні, вони просто чекають свого другого шансу.

Пропонуємо пройти невеличкий тест. **Запам'ятай слово з минулого – подаруй йому майбутнє!**

Прочитайте слово. Спробуйте здогадатися, що воно означає. Нижче, для перевірки, правильні відповіді

1. ГАЙДУК. Як думаєте, хто це?
2. СВІТЛИЦЯ. Що означає це слово?
3. СМЕРКАТИ. Що відбувається, коли смеркає?
4. ЛАНИ. Що називали ланами?
5. ОШАТНИЙ. Якщо людина ошатна – яка вона?
6. ПЛЕКАТИ. Що можна плекати?
7. СВІТЛИНА. Що сьогодні ми називаємо світлиною?
8. КМІТЛИВИЙ. Яка людина кмітлива?
9. ОБЕРІГ. Що таке оберіг?

Відповіді.

1. У минулому – озброєний учасник визвольного руху, повстанець; також назва різних категорій військових або слуг у минулі часи.
2. Чиста, світла кімната в українській традиційній оселі, часто призначена для гостей або урочистих подій. Можна ще сказати – вітальня.
3. Настає вечір, темнішає. Темніє, вечоріє.
4. Великі ділянки орної землі, поля, земельні угіддя.
5. Ошатний, святковий, чепурний.
6. Дбайливо вирощувати, розвивати, берегти. Можна плекати мрію, талант, любов, надію, традиції, мову.
7. Фотографію, зображення, зроблене фотоапаратом.
8. Розумна, тямуща, винахідлива, здатна швидко знаходити рішення.
9. Предмет або символ, якому традиційно приписували здатність захищати людину від небезпеки та лиха.

22.10.2026 р.

Укладачі: Ганна ПРОКОПЧУК, завідувачка бібліотеки
Ірина МОСЕЙЧЕНКО, бібліотекар
Лідія ПИСАНЕЦЬ, адміністратор бази даних